

Tadeusz Paleczny

NOWE RUCHY SPOŁECZNE W WARUNKACH GLOBALIZACJI

1. Zachowania zbiorowe a ruchy społeczne

Ruchy społeczne są formą zachowań zbiorowych. Zachowania zbiorowe oznaczają typ aktywności społecznej zorientowanej na zaspokajanie potrzeb grupowych, a nie jednostkowych. Zachowania zbiorowe są bardzo szeroką kategorią, obejmującą wszelkie formy aktywności pewnej liczby osób, od przypadkowych, spontanicznych, jednokrotnych, masowych wystąpień tłumu po zorganizowane, sformalizowane, zinstytucjonalizowane działania partii politycznych. Zachowania i działania zbiorowe są podporządkowane kulturowym normom, wynikającym ze strukturalnego usytuowania jednostek w nich uczestniczących.

Zachowania zbiorowe stanowią bardzo rozległy zakres zjawisk odnoszących się w zasadzie do każdej formy aktywności społecznej. Można je odróżnić od innych rodzajów aktywności społecznej, takich jak działania zespołowe czy grupowe jedynie na poziomie analitycznym.

Działania zbiorowe cechuje duży stopień amorfizmu, nieformalność związków, przelotność interakcji pomiędzy uczestnikami, emocjonalne nastawienie biorących w nich udział jednostek i braki wzajemnej identyfikacji.

Działania zespołowe, jako pewna podkategoria działań zbiorowych, charakteryzuje świadomość uczestnictwa i celu, jak również istniejąca sieć wzajemnych zależności, przybierających w szczególnych przypadkach postać sformalizowanej struktury hierarchicznej.

Działania grupowe to zorganizowany, ukierunkowany rodzaj aktywności zbiorowości ludzkiej połączonej silnymi, uświadamianymi więzami, zorientowanej na zdefiniowane, podzielane przez wszystkich uczestników cele.

Wszystkie formy zachowań społecznych: zbiorowe, zespołowe i grupowe są działaniami społecznymi. W celu bardziej precyzyjnego zdefiniowania ruchu społecznego, ustalenia jego natury i charakterystyki, należy przeanalizować wszystkie formy zachowań zbiorowych.

Zachowania zbiorowe charakteryzują pewne wspólne wyróżniki, a mianowicie:

1. Obejmują zawsze znaczną liczbę uczestników, działających wspólnie według pewnych przyczyn i zasad. Zachowania zbiorowe odróżniają się od innych form aktywności społecznej relatywnie dużą liczbą biorących w nich udział

- jednostek. Są charakterystyczne dla zachowań i działań tłumnych, masowych, wielkich zbiorowości.
2. Zachowania zbiorowe wyróżnia brak bądź przelotność wzajemnych związków i interakcji pomiędzy uczestnikami. W masowych, tłumnych zachowaniach zbiorowych nie występują jakiegokolwiek więzi społeczne, nawet komunikacyjne, natomiast można zaobserwować bezpośredni kontakt fizyczny i bliskość przestrzenną.
 3. Motywacje uczestników zachowań zbiorowych są doraźne, emocjonalne, tymczasowe. Rodzą się zwykle gwałtownie, szybko osiągając punkt kulminacyjny, co prowadzi do konieczności ekspresji uczuć i emocji w natychmiastowym działaniu.
 4. W działaniach zbiorowych nie występuje wzajemna identyfikacja uczestników, jak również orientacja na cel i świadomość ukierunkowanego działania.

Ruch społeczny jest szczególnym rodzajem działalności zbiorowej, lokującym się pomiędzy uświadamianymi, racjonalnymi formami aktywności grupowej, zespołowej, a amorficznymi, spontanicznymi, emocjonalnymi zachowaniami tłumu. Co wyróżnia ruch społeczny spośród innych rodzajów zachowań zbiorowych? Jakie czynniki i cechy nadają ruchom społecznym z jednej strony charakter działań zbiorowych, a z drugiej zespołowych i grupowych? W jakim zakresie ruchy społeczne nakładają się na zachowania tłumu i co mają wspólnego ze sobą działania, na przykład, alterglobalistów czy feministek z plądrującymi sklepy uczestnikami rozruchów ulicznych? Czy ruchy społeczne mogą osiągnąć taki stopień integracji i organizacji, by przekształcić się w organizacje formalne i instytucje, m.in. w partie polityczne? Co mają wspólnego nowe ruchy społeczne z organizacjami pozarządowymi, z licznymi fundacjami, stowarzyszeniami i instytucjami rządowymi wspierającymi bądź ograniczającymi możliwości działania uczestników? Jaki jest charakter uczestnictwa, motywacje i orientacje uczestników oraz liderów ruchów społecznych? Jakie są instrumenty działania ruchów społecznych? Co łączy je z innymi formami zachowań zbiorowych?

Natura, geneza, anatomia ruchów społecznych lokuje je w obrębie zachowań zbiorowych, nabierających coraz większego znaczenia w kształtowaniu współczesnych, rozwiniętych, społeczeństw demokratycznych. Ruchy społeczne wyznaczają zespół zjawisk występujących w obywatelskiej przestrzeni społecznej, prowadzących do wzrostu podmiotowości, ale i aktywności jednostek w przedsięwzięciach mających na celu interes zbiorowy, a nie indywidualny. Ruchy społeczne kreują postawy altruistyczne i mobilizują jednostki do uczestnictwa w celowych – uświadamianych, opierających się na relatywnie trwałych kanałach komunikacji i wzorach interakcji – formach aktywności zbiorowej.

W tabeli 1 zamieszczono kryteria wyróżnienia wszelkich form działań zbiorowych, zarówno zaliczanych do kategorii zorganizowanych, jak i niezorganizowanych, masowych oraz obejmujących mniejsze zbiorowości.

Tabela 1. Formy zachowań zbiorowych

POZIOM ORGANIZACJI \ CECHY	Wielkość i charakter	Interakcje	Motywacje	Identyfikacja
TŁUM Zbiorowisko	masowe środowiskowe, agresywne, zamieszki, plądrowanie, terror, panika, ekspresyjne	brak, przelotne, tymczasowe	emocje	brak
Widownia	celowa, jedнокrotna, przypadkowa	brak, pojedyncze związki	emocje, cele	brak
RUCH SPOŁECZNY	masowy, selektywny, ograniczony	przelotne, nieformalne, komunikacyjne, trwałe	emocje, wartości, cele	świadomość uczestnictwa orientacja na wartości
ORGANIZACJA	ograniczona, selektywna	formalne	wartości, normy	przynależność
INSTYTUCJA	ekskluzywna, zamknięta	formalne	normy, regulaminy	wyłączność

Ruchy społeczne lokują się pomiędzy aktywnością tłumów, zjawiskami takimi, jak demonstracje, rozruchy uliczne, happeningi, pochody, parady gejów, zamieszki, manifestacje pacyfistów, walki anarchistów z policją, pielgrzymki religijne, a działalnością biura koordynacyjnego Amnesty International, organizacji ATTACK czy Fundacji Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Nowe ruchy społeczne są coraz ważniejszym, alternatywnym sposobem mobilizacji zbiorowej, formą aktywności obywatelskiej konkurującą z organizacyjnymi, instytucjonalnymi rodzajami działalności społecznej. Nowe ruchy społeczne nie tylko uzupełniają, ale także wypierają stopniowo z przestrzeni obywatelskiej inne, zinstytucjonalizowane formy działań, stają się podstawowym mechanizmem uczestnictwa w życiu publicznym. Prowadzą do modyfikacji, modernizacji i ulepszania urzędów społecznych. Są stałym elementem pejzażu kulturowego, zmieniając w dynamiczny, płynny sposób elementy infrastruktury społecznej, takie jak wzory uczestnictwa w życiu publicznym, funkcje organizacji społecznych.

Forma zbiorowego działania, jaką stanowi ruch społeczny, jest zjawiskiem nierozzerwalnie związanym z funkcjonowaniem organizacji społecznej, państwa, społeczeństwa obywatelskiego. Stanowi formę spontanicznej reakcji na dysfunkcje instytucji i organizacji publicznych, następstwo uświadamiania sobie przez pewną grupę osób konieczności aktywnego działania na rzecz osiągnięcia konkretnego, zamierzonego celu. Ruch społeczny jest grupowym dążeniem, opartym na dobro-

wolnym, spontanicznym i świadomym uczestnictwie ludzi biorących w nim udział. Ruch społeczny jest konsekwencją istniejącego stanu rzeczywistości społecznej, odpowiedzią na funkcjonowanie systemu organizacji społecznej, porządku publicznego, układu normatywnego, w tym prawnego, wyrastającego na gruncie niezgody, sprzeciwu wobec niego. Gruntem, na którym tworzą się załączki ruchu społecznego, a który następnie decyduje o tempie i zakresie jego wzrostu, jest diagnoza istniejącego porządku społecznego, prowadząca do wyartykułowania przez pewną grupę ludzi swojego stanowiska, polegającego na zamiarze zmiany stanu rzeczy bądź powstrzymania, zapobieżenia tej niepożądaney zmianie. Dążenie do wywołania zmiany sprawia, że ruchy społeczne jako oddolne, oparte na dobrowolnym akcesie i osobistej motywacji uczestników przyjmują najczęściej charakter postępowy, modernizacyjny. Z zasady ruchy społeczne są skierowane na ulepszenie, poprawienie, udoskonalenie panującego stanu rzeczy. Istnieją jednak także ruchy zorientowane na powstrzymanie zmiany i zahamowanie rozwoju, które przybierają charakter konserwatywny, zachowawczy. Ruchy społeczne, zmierzające do powstrzymania zmiany, stanowią zwykle odpowiedź na zbyt szybkie przemiany społeczne, angażując wysiłki ludzi pragnących zachować istniejące *status quo* i obawiających się destabilizacji systemu władzy i hierarchii społecznej, dezorganizacji państwa i kryzysu wartości kulturowych. Ruchy konserwatywne mają z zasady charakter antyrewolucyjny, niekiedy antymodernizacyjny, stanowią reakcję na destabilizację systemu organizacyjnego, odpowiedź na zagrożenie panujących zasad porządku społecznego. Obrońcami istniejącej rzeczywistości społecznej są przeważnie beneficjenci systemu, jego strażnicy, urzędnicy, członkowie establishmentu, ludzie lokujący się w kategoriach uprzywilejowanych społecznie, ekonomicznie i politycznie. Ruchy konserwatywne są znacznie rzadsze i należą w tradycji socjologicznej do kategorii „starych ruchów społecznych”. Do wielkich społecznych ruchów konserwatywnych zalicza się ruchy kontrrewolucyjne i antyreformatorskie, zarówno o charakterze politycznym jak i religijnym. Szczególnym ich rodzajem, o wielkim zasięgu i sile oddziaływania, są ruchy nacjonalistyczne, rasistowskie, religijne i faszystowskie. Nazizm niemiecki i bolszewizm rosyjski to wielkie ruchy społeczne XX stulecia, które wywarły wpływ na życie niemal wszystkich mieszkańców globu. Inne, bardziej lokalne, a także populistyczne ruchy społeczne, takie jak frankizm w Hiszpanii, peronizm w Argentynie, zapatyzm w Meksyku, stały się wyróżnikiem wspólnych dążeń wielkich zbiorowości ludzkich. Inne, o nacjonalistycznym charakterze, takie jak ruch niepodległościowy „biernego oporu” w Indiach, ruchy antykolonialne w Afryce, Azji, ruchy ożywienia religijnego w krajach islamskich, nadały kierunek najważniejszym przemianom politycznym, społecznym oraz gospodarczym na przestrzeni XX wieku.

Ruchy społeczne o charakterze postępowym, w tym polityczne, religijne, konspiracyjne, obywatelskie, są zjawiskiem towarzyszącym z reguły demokratycznym formom ustroju społecznego, choć oczywiście występują także w społeczeństwach opartych na porządku autokratycznym i totalitarnym. W niedemokratycznych społeczeństwach są z zasady nielegalne, elitarne, posiadają wąski zasięg, konspiracyjny, tajny charakter członkostwa. Przyjmują także bardziej radykalny charakter. Uczest-

nictwo w ruchach społecznych w społeczeństwach niedemokratycznych wiąże się z represją systemu, z zagrożeniem wolności, interpretowane bywa także przez prawo jako przestępstwo przeciwko państwu, zagrożenie porządku społecznego, działanie antyspołeczne i jest karalne. Ruchy społeczne są prerogatywą, nieodłącznym elementem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Są nie tylko akceptowane i dopuszczane przez prawo, ale niejednokrotnie zalecane jako przejaw obywatelskiego i społecznego zaangażowania. Zdaniem Bronisława Misztala:

Ruchy społeczne są zawsze reakcją na niezadowolające urządzenie świata społecznego, gdyż ludzie szczęśliwi i zadowoleni nie podejmują działań na rzecz zmiany porządku, który im to zadowolenie zapewnia. Ruchy społeczne są więc zarówno produktem, jak i wskaźnikiem niezadowolenia społecznego, świadczące o tym, że istniejący stan nie zaspokaja ludzkich aspiracji lub że poziom tolerancji dla niedogodności materialnych, religijnych, intelektualnych czy politycznych został przekroczony¹.

Oxfordzki *Słownik nauk społecznych* definiuje ruch społeczny jako „zorganizowany wysiłek znacznej grupy osób na rzecz zmiany (lub przeciwstawienia się zmianom) określonego aspektu społeczeństwa”². Do najważniejszych wyróżników ruchu społecznego należy zatem zbiorowość, grupa ludzi, uczestnicy, członkowie, organizujący jakieś formy wspólnej działalności i świadomi współuczestnictwa, dążący do wywołania pożądanej zmiany w sposobie organizacji życia społecznego. W encyklopedycznej definicji ruchu społecznego występuje zatem grupa ludzi, sposób jej organizacji, charakterystyczny i właściwy dla tej formy działania społecznego, oraz zjawisko zmiany społecznej. Te trzy elementy: ludzie, sposoby ich działania oraz cel, jakim jest dążenie do zmiany, są niezbywalnymi składnikami ruchu społecznego. Wszystkie inne formy i rodzaje zorganizowanego działania, zwłaszcza te nieprzyczyniające się do zmiany, nie są traktowane jak ruchy społeczne. Zakres zmiany postulowany i powodowany przez uczestników ruchu społecznego decyduje o stopniu ich radykalizmu, ale też o tempie rozwoju, doborze środków realizacji celów, stosunku do instytucji władzy. Istnieją ruchy rewolucyjne i modernizacyjne, reformatorskie. Pierwsze są z zasady totalne, całościowe, dążą do zmiany struktur społecznych, politycznych i obalenia istniejącego porządku, drugie ograniczają swoje cele do zmiany jednego z elementów organizacji społecznej. Pierwsze dążą do zmiany władzy, prowadzą do konfliktu i walki o nią, drugie mają na celu modyfikację i przystosowanie instytucji i ludzi pełniących władzę do potrzeb uczestników ruchu.

Wyróżnikiem ruchu społecznego jest sposób organizacji wysiłku zbiorowego, podporządkowany realizacji zamierzonego celu, czyli wywołanie zmiany. Ruchy społeczne są w początkowej fazie istnienia spontanicznymi formami organizacji nieformalnej, łączącej ludzi wyrażających własne niezadowolenie z panującej sytuacji. Świadomość celu, manifestacja niezadowolenia, demonstracja niezgody na panujący porządek i dążenie do zmiany prowadzą do wyłaniania się mechanizmów łącz-

¹ B. Misztal, *Ruch społeczny*, [w:] Z. Bokszański, A. Kojder (red.), *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 342.

² *Słownik socjologii i nauk społecznych. Oxford*, red. nauk. M. Tabin, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

ności, zwłaszcza komunikacji międzyludzkiej. Niektóre ruchy, takie jak pacyfizm, ekologizm, alterglobalizm, dzięki przede wszystkim rozwojowi technologii informatycznych, radiu, telewizji, Internetowi, osiągają globalny zasięg. Podstawą istnienia i funkcjonowania ruchu jest taka struktura organizacyjna, z zasady nieformalna, oparta na kontakcie interpersonalnym i komunikacji bezpośredniej, która umożliwia przetrwanie ruchu w warunkach mu niesprzyjających. Ruchy społeczne skierowane na kontestowanie istniejącego porządku społecznego napotykać z zasady opór instytucji publicznych, zwłaszcza państwowych. Członkowie ruchu bywają represjonowani, etykietowani, poddawani szczególnemu traktowaniu, takiemu jak inwigilacja, izolacja czy wykluczanie. Metody represji bywają różne, łącznie z uwięzieniem czy deportacją. Forma organizacji ruchu społecznego ma uniemożliwiać jego likwidację przez uwięzienie lub wyłączenie części uczestników, nawet najbardziej aktywnych przywódców ruchu. Cele ruchu raz sformułowane i uświadomione, stają się motorem działania często anonimowej, trudnej do zidentyfikowania przez system grupy ludzi. Istnieją ruchy społeczne, działające w pewnej fazie rozwoju w sposób tajny, konspiracyjny. Nieformalna struktura powiązań ludzkich, oparta na komunikacji bezpośredniej, słownej na spotkaniach, mityngach, demonstracjach, marszach protestu, czy też przy okazji innych zbiorowych działań przetrwała w pewną bardziej trwałą strukturę komunikacyjną i koordynacyjną. Ludzie przekazują sobie wzajemnie informacje, instrukcje, a ubytek jednego lub kilku uczestników nie narusza struktury organizacyjnej ruchu, który jest z zasady wieloogniskowy, rozproszony, rozgałęziony na różne kategorie społeczne. Spontaniczny charakter ruchów społecznych, dobrowolne i oddolne uczestnictwo, odróżnia je od innych zbiorowych działań organizacyjnych i instytucjonalnych. Jednakże ruchy społeczne są także ciągiem skoordynowanych doraźnie działań, a nie jednokrotną reakcją na jakieś wydarzenie. Ruchy społeczne wyrastają na gruncie masowych reakcji ludzkich na publiczne wydarzenia, ich załącznikiem bywają jednorazowe zdarzenia, w rodzaju brutalnego stłumienia manifestacji czy demonstracji, śmierć człowieka w imię swobód obywatelskich, jakieś inne dramatyczne okoliczności przyciągające uwagę opinii publicznej i prowadzące do mobilizacji społecznej, w tym również ideologicznej, wielką grupę ludzi. Ruchy społeczne współwystępują i przenikają się z innymi formami niezadowolenia społecznego, a także je wywołują i wzniecają. W miarę rozwoju ruchu niektórzy jego uczestnicy dążą także do formalizacji, do utrwalenia struktur przywódczych, do przekształcenia go w organizację, a nawet instytucję polityczną, w rodzaju partii, stowarzyszenia czy grupy interesu. Większość ruchów społecznych zamiera po zrealizowaniu swych celów. Niektóre z nich, po fazie formalizacji, wynoszą swoich przywódców do roli funkcjonariuszy państwowych, liderów instytucji państwowych. Faszyzm i komunizm to przypadki ruchów społecznych, których formalizacja i przekształcenie w struktury paramilitarne, partyjne, doprowadziły do radykalnych, totalnych przemian porządku społecznego nie tylko w Niemczech i w Rosji, ale w zasadzie w całym świecie. Ale też takie jednorazowe ciągi działań zbiorowych, jak akty obywatelskiego nieposłuszeństwa, demonstracje biernego oporu, manifestacje przeciwko władzy, jakie inspirowali Mahatma Gandhi w Indiach, Martin Luther King w Stanach Zjednoczonych czy Lech Wałęsa w Polsce, stały się gruntem, na którym zrodziły się

wielkie ruchy społeczne równouprawnienia rasowego, narodowyzwoleńcze oraz antykomunistyczne, takie jak ruch „Solidarność”.

Różne, różnorodne definicje ruchu społecznego wskazują na następujące wyróżniki tego zjawiska:

1. Jest to zbiorowy, grupowy, a nawet masowy charakter ruchu społecznego. Ruch społeczny stanowi efekt zbiorowego działania. Posiada przy tym nieinstytucjonalny charakter i przybiera charakterystyczną formę organizacji. Na czele ruchu stają przywódcy charyzmatyczni, „trybuni ludowi”, mówcy, wizjonerzy, ludzie, którzy mają zdolność artykulacji celów ruchu i doboru środków do ich realizacji. To liderzy ruchu sprawiają, że zjawisko to przybiera cechy ciągłości i powtarzalności działań.
2. Ruch społeczny wyróżnia się spontanicznym charakterem, dobrowolnym akcesem oraz uczestnictwem opierającym się na akceptacji celów i form działania, wyrastającej na gruncie osobistych motywacji, światopoglądów i orientacji ideologicznej jednostek.
3. Wyróżnikiem ruchu jest podzielane, świadome społecznie i indywidualnie niezadowolenie z konkretnego powodu, jakim jest zwykle strukturalne, funkcjonalne bądź normatywne i aksjologiczne niedopasowanie systemu społecznego do potrzeb jednostek. Kontestacja, bunt, brak zgody na panujący porządek to cechy łączące uczestników ruchu w systemie komunikacji interpersonalnej. Indywidualna orientacja jest spoiwem, na którym wzrastają bardzo silne motywacje i postawy uczestników ruchu, prowadzące do poświęcenia i oddania celom ruchu. Oddanie to przybiera niekiedy postać fanatyzmu.
4. Uczestnictwo w ruchu społecznym staje się wartością nie autoteliczną, w celu demonstracji własnej niezgody lub realizacji własnych dążeń oraz ambicji, lecz instrumentalną, służy do realizacji wspólnego celu. Ludzie nie wstępują do ruchu ani nie identyfikują się z nim – oprócz nielicznych wyjątków od reguły – w celu zrobienia kariery, odniesienia osobistego sukcesu, lecz dlatego, że kieruje nimi potrzeba wywołania zmiany. Orientacja na zmianę nadaje działaniom ludzkim instrumentalny, pragmatyczny charakter.

Ruch społeczny posiada niektóre wyróżniki wspólne z działaniem organizacji i instytucji społecznych, między innymi takie jak grupowy, masowy charakter, czy też orientację na cel, zaś z rozproszonymi, indywidualnymi aktami kontestacji łączy ruchy społeczne spontaniczność i dobrowolność uczestnictwa (tabela 2).

ruchu społecznego, zmierzający do obalenia i zastąpienia istniejącej władzy, jako symbolu i gwaranta dotychczasowego porządku nowym układem sił, jest typowy dla przebiegu większości, jeżeli nie wszystkich ruchów politycznych. Ruchy społeczne wynoszą do władzy charyzmatycznych przywódców, mówców, wizjonerów, ludzi o szczególnym typie osobowości kontestacyjnej, buntowników, przeciwników władzy. Liderzy ruchów społecznych, posiadający zbiorowe poparcie, mający za sobą siłę i determinację jego uczestników, przechodzą do historii jako ikony nowego ładu.

Istnieje wiele definicji ruchów społecznych³. Wszystkie, niezależnie od perspektywy teoretycznej i dyscypliny naukowej, za podstawowy wyróżnik ruchu uważają jego nieinstytucjonalny, nieformalny charakter. Ruch przestaje istnieć, gdy się formalizuje i przybiera formę organizacji.

Piotr Sztompka, definiując ruch społeczny, twierdzi że: „Ruch społeczny to dokonywanie lub przynajmniej próba dokonania pewnych zmian w zewnętrznych strukturach społeczeństwa”⁴.

Bronisław Misztal rozszerza pojęcie ruchu społecznego. Twierdzi, że:

Pojęcie ruchu społecznego odnosi się do zdarzeń spowodowanych tym, że pewna grupa ludzi, kierując się przyjętą w tym celu strategią, podejmuje działania mające ich uwolnić od ograniczeń narzuconych przez instytucje, organizacje, urzędnicy społeczne, a także tradycje, stereotypy, przez państwo, Kościół, przez nakazy i zakazy, uprzedzenia, idee i sposoby myślenia, przez podział ról społecznych i przez wyobrażenia o przyczynach, dla których struktury ról i obowiązków ugruntowane zostały historycznie w ten, a nie inny sposób⁵.

2. Kryteria wyodrębnienia ruchu społecznego

Każdy ruch społeczny jest zbiorowym dążeniem pewnej grupy ludzi. Granice tej zbiorowości są płynne, często trudne do ustalenia. Istnieją różne kategorie uczestników ruchu społecznego – od liderów, ideologicznie zorientowanych rzeczników i aktywistów ruchu, po zwolenników oraz osoby sympatyzujące z ruchem i jego uczestnikami. Ruch społeczny jest zjawiskiem zbiorowym, grupowym, nie może więc istnieć bez grupowego aktora. Wyróżnikiem ruchu społecznego jest jego ludzki zasób, populacja uczestników, zespół luźno powiązanych ze sobą osób, wchodzących we wzajemne kontakty, interakcje i komunikujących się ze sobą według ustalonych wzorów. Uczestnicy ruchu posiadają swoje identyfikatory przynależności, prezentują repertuar zachowań i postaw, który wyróżnia ich ze społecznego kontekstu. Wyróżnikiem przynależności są często symbole, emblematy ruchu, znaki graficzne, hasła, ubiory, plakietki, naszywki. Ruch opiera się na ludziach zorganizowanych według jakiegoś wzoru i komunikujących się ze sobą ze względu na działania zbiorowe

³ B. Misztal, *op.cit.*, s. 344.

⁴ P. Sztompka, *Ruchy społeczne – struktury „in statu nascendi”*, [w:] P. Sztompka, M. Kucia (red.) *Socjologia. Lektury*, Kraków 2005, s. 226.

⁵ B. Misztal, *op.cit.*, s. 342.

zmierzające do realizacji celów ruchu. Uczestnicy ruchu kontaktują się ze sobą sporadycznie poprzez udział w akcjach, wymianę informacji, często pozostając wobec siebie anonimowymi, identyfikując się poprzez symbole. Istnieją ruchy o właściwie jednorodnym ze względu na jakieś kryterium charakterze uczestników ruchu. Ruchy młodzieżowe, studenckie, pokoleniowe – gromadzą i grupują ludzi w określonym wieku: ruchy kobiece, feministyczne – skupiają przeważnie, choć nie wyłącznie, kobiety; ruchy gejowskie czy lesbijskie – uczestników o odrębnej orientacji seksualnej; etniczne czy rasowe – ograniczają swoje członkostwo najczęściej do reprezentantów konkretnych grup kulturowych. W większości przypadków, z wyjątkiem ruchów generacyjnych czy środowiskowych, uczestnictwo w ruchu społecznym zależy nie od płci, wieku, przynależności etnicznej czy rasowej, położenia klasowego bądź warstwowego, ale od orientacji ideologicznej i światopoglądu. Istnieją różne kryteria typologii ruchów społecznych ze względu na członkostwo. Wyróżnia się ruchy elitarne i masowe, lokalne i globalne, krajowe i międzynarodowe. Wskazują one przeważnie na zasięg działania ruchu, wyznaczając przy tym mniej lub bardziej precyzyjnie granice członkostwa (tabela 3).

Kolejnym wyróżnikiem ruchu społecznego i kryterium jego zróżnicowania jest cel ruchu, orientacja ideologiczna, wyznaczająca nastawienia, intencje i zamierzenia uczestników ruchu. Cele ruchów społecznych bywają złożone, choć najczęściej uczestnicy artykułują jeden główny jako podstawę wyróżnienia ruchu. Cele ruchu mogą mieć charakter religijny lub świecki. Niektóre ruchy mają charakter afirmatywny wobec istniejącego porządku, podejmując jedynie cele innowacyjne, modernizacyjne, ulepszające go, większość ruchów ma jednak charakter kontestacyjny, opierający się na krytyce rzeczywistości społecznej, na niezgodzie i proteście. Cele ruchu mogą być różnorodne: polityczne, kulturowe, gospodarcze. Ze względu na charakterystykę dążeń uczestników można je dzielić na: nacjonalistyczne, rasowe, pacyfistyczne, feministyczne, religijne, anarchistyczne, ekologiczne, obyczajowe. Ruchy społeczne spełniają różnorodne funkcje: integracyjne, ekspresyjne, mobilizacyjne, alternatywne, są jednak w ostatecznej instancji instrumentem osiągnięcia zamierzonych i artykułowanych publicznie celów.

Następnym wyróżnikiem i kryterium wyodrębnienia ruchów jest stosunek uczestników do zmiany społecznej. Ruchy nastawione na obronę istniejącego porządku, przeciwstawiające się zmianie, mają charakter konserwatywny. Jest to szczególnie kategoria ruchów społecznych, bardzo rzadka i w zasadzie marginalna w demokratycznych, otwartych społeczeństwach obywatelskich. Dominują współcześnie ruchy postępowe, modernizacyjne, innowacyjne, liberalne, akomodacyjne, afirmatywne, alternatywne, kontestacyjne ruchy sprzeciwu.

Jako osobną kategorię ruchów społecznych wyróżnia się ten rodzaj, który pragnie zmiany totalnej, całościowej, podstawowych zasad struktury społecznej. Dążenie do obalenia systemu społecznego i zastąpienia go nowym odróżnia ruchy rewolucyjne od modernizacyjnych, ewolucyjnych, takich, które dążą jedynie do „naprawy”, ulepszenia, udoskonalenia panującego porządku społecznego. Kategoryzacja ruchów społecznych ze względu na zakres postulowanej zmiany dzieli je na totalne i częściowe, radykalne i umiarkowane.

Tabela 3. Kategorie analityczne ruchów społecznych

Podmiot i baza	biedni, bogaci, kobiety, mężczyźni, czarni, młodzi, narkomani, geje, lesbijki, anarchiści, pacyfiści, szachiści, ekolodzy, żołnierze, kierowcy, wyborcy, mieszkańcy społeczności lokalnej
Cel	nacjonalistyczne, rasowe, pacyfistyczne, feministyczne, religijne, demokratyczne, polityczne, kulturowe (subkulturowe), gospodarcze, obyczajowe, indywidualne, grupowe
Orientacja na zmianę	rewolucyjne, modernizacyjne, innowacyjne, konserwatywne, postępowe, liberalne, akomodacyjne, afirmatywne, neutralne, kontestacyjne, ruchy sprzeciwu
Zakres zmiany	totalne, częściowe, jednostkowe, grupowe, transformacyjne, reformujące, kompensacyjne, alternatywne

Ruchy społeczne są nierozzerwalnie związane nie tylko z uczestnikami, ale i miejscem, kontekstem społecznym, czasem historycznym, z istniejącym porządkiem społecznym. Każdy ruch posiada swoje fazy rozwojowe, przebieg, środki i sposoby osiągnięcia celów. Ruchy społeczne są zjawiskiem historycznym, stanowią odpowiedź na konkretne, realne niedopasowanie zasad organizacji społecznej do potrzeb uczestników. Każdy ruch społeczny jest wytworem, „produktem” swojej epoki. Jest ulokowany w realnym czasie i jest reakcją na istniejący w danym systemie społecznym układ uwarunkowań. Wiele ruchów społecznych, określanych mianem „nowych”, pojawiło się jako następstwo i odpowiedź na warunki oraz zasady funkcjonowania demokratycznych społeczeństw obywatelskich. Wiele rodzajów nowych ruchów społecznych związanych jest genetycznie z kapitalistycznymi, racjonalnymi, indywidualistycznymi, liberalnymi sposobami organizacji społecznej. Kategoria „nowych ruchów społecznych” jest wkomponowana w logikę funkcjonowania społeczeństw obywatelskich. Nowe ruchy społeczne, w odróżnieniu od „starych”, są niezbywalnym składnikiem współczesności, formą aktywności ludzkiej, sposobem przekształcania i doskonalenia organizacji, metodą na pobudzanie aktywności obywatelskiej i kształtowanie form uczestnictwa w życiu społecznym. Ruchy społeczne wpisują się w historię rozwoju społecznego, są nie tylko krytyczną reakcją, ale także konstruktywnym mechanizmem rozwoju i postępu w każdej dziedzinie życia politycznego. Rozpatrywane mogą być tylko w związku z epoką, z panującymi zasadami porządku społecznego, są zrozumiałe i racjonalne w określonej, historycznej konfiguracji warunków. Spełniwszy swoją rolę, zanikają i stają się częścią historii. Niektóre z nowych ruchów społecznych mają charakter międzypokoleniowy. Są to w większości ruchy ideowe, niektóre o charakterze utopijnym. Do tej kategorii ruchów afirmatywnych, alternatywnych, ekspresyjnych i ideologicznych należy zaliczyć ruchy religijne, pacyfistyczne, ekologiczne, feministyczne, anarchistyczne, „nieposłuszeństwa obywatelskiego” oraz populistyczne i kontestacyjne.

Ruchy społeczne posiadają swoją logikę, opierają swoje istnienie i funkcjonowanie na wyrazistych systemach wartości, celach oraz sposobach i środkach ich re-

alizacji. Logika działania uczestników ruchu wydaje się niejednokrotnie daleka od racjonalności, pragmatyzmu, jednak bilans kosztów i zysków nie opiera się na materialnej kalkulacji. Ruchy społeczne, zwłaszcza nowe, opierają się na dążeniu do realizacji pewnych wartości, które nie poddają się zwykłej racjonalizacji. Racjonalizm działań uczestników ruchów społecznych sprowadza się do wyłaniania nowych form gospodarowania „zasobami ludzkimi”, wykorzystywania potencjału intelektualnego, ideowego zaangażowania, gotowości do działania w obrębie ruchu. Ukierunkowanie działań ludzkich, mobilizacja uczestników, ich sił i środków, koordynacja działań zbiorowych, kierują się swoistą zasadą racjonalności, zdeterminowanej zasadą celowości. Uczestnicy ruchów ekologicznych często narażają własne zdrowie i życie, wisząc przez kilka dni na linach, nocując pod gołym niebem, śpiąc na drzewach, których wycięciu pragną zapobiec, lub na skałach, które mogłaby zniszczyć projektowana autostrada. Członkowie i wyznawcy nowych ruchów religijnych porzucają swoje miejsca w systemie społecznym, odstupują od roli uczniów, studentów, ale także lekarzy, prawników, by przyjąć styl życia krisznaity, bahaity czy scjentologa. Nie tylko „zwykli”, przeciętni ludzie, ale także, bądź nawet przeważnie, członkowie *establishmentu* porzucali swoje pozycje społeczne, by stać się *hipstersami*, *beatnikami*, *hipisami* czy *diggersami*. Uczestnictwo w ruchu rządzi się swoistą logiką i racjonalnością zbiorową.

Ruchy społeczne posiadają swój wymiar intelektualny, poznawczy, związany z koniecznością określenia celów i zasad ich działania. Uczestnictwo w ruchu prowadzi do reorientacji postaw i wartości. Ruchy społeczne, zwłaszcza nowe, angażują ekspertów, naukowców, specjalistów, przyciągają ludzi podejmujących działania w celu wyjaśnienia przyczyn i następstw ruchów. Nowym ruchom społecznym towarzyszy zainteresowanie mediów, publiczne debaty, uczestnictwo w nich przygotowuje grunt do intelektualnych poszukiwań odpowiedzi na stawiane przez uczestników pytania. Wnoszą one „ferment” poznawczy, przyczyniając się do poszukiwania nowych paradygmatów i sposobu widzenia rzeczywistości. Uczestnikami oraz aktywistami nowych ruchów społecznych stają się naukowcy, artyści, pisarze. Do czołowych reprezentantów i liderów ruchu antyglobalistycznego i alterglobalistycznego należą Amerykanie: Noam Chomski i Susan Sontag, a także ludzie reprezentujący różne narodowości i rodzaje aktywności intelektualnej, tacy jak: Susan George, Naomi Klein, Subcomandante Marcos, Ignacio Ramonet, Samir Amin, Walden Bello, José Bové, Bernard Cassen, Barbara Ehrenreich, Lori Wallachi, Arundhati Roy, Vandana Shiva, Manu Chao.

Ruchy społeczne są swoistym rodzajem nurtów, „prądów”, które ukierunkowują dynamikę przemian kultury. Ich uczestnicy i ideolodzy odwołują się do określonego zespołu wartości oraz norm, alternatywnego i kontestacyjnego w relacji do panującego ładu aksjonormatywnego. Ruchy społeczne wprowadzają mniejszy lub większy ferment w kulturze, dążą do modyfikacji, a czasem obalenia dysfunkcyjnych, starych systemów wartości i norm. Ruchy młodzieżowe lat 60. XX wieku doprowadziły do przewartościowań w muzyce, estetyce, obyczajach, także związanych z erotyką i seksualnością, w sztuce, literaturze, filmie, przekształcając w zasadzie całą kulturę zachodnią w kierunku liberalizmu, uniwersalizmu, indywidualizmu, pluralizmu

oraz laicyzmu. Bardzo istotną funkcją ruchów społecznych, zwłaszcza nowych, jest, oprócz zmiany systemu organizacyjno-instytucjonalnego, modyfikacji zasad struktury społecznej z naruszeniem dotychczasowych hierarchii, reorientacja wartości kulturowych. Konsekwencje wielu ruchów społecznych, szczególnie nowych, są głębokie i trwałe, wykraczające daleko w czasie i w znaczeniu poza pierwotne ich funkcje następstwa w kulturze symbolicznej. Przemiany te pociągają za sobą, jak np. muzyka *big beatowa*, *rockowa*, przyśpieszony rozwój technologii i infrastruktury kulturowej. Rozwój przemysłu fonograficznego i telewizji był spowodowany w dużej mierze przez odpowiedź systemu na potrzeby duchowe i kulturowe nowego pokolenia „dzieci kwiatów”. Kultura „posthipisowska” różni się dalece od wcześniejszej. Różnice te obejmują wszystkie elementy kultury materialnej i duchowej, lecz co ważniejsze, doprowadziły także do przemian samych mechanizmów modernizacji kultury. Orientacja na zmianę jest dzisiaj czymś naturalnym, wpisanym w logikę systemu. Zmiana nie budzi dziś oporu instytucji państwowych, jest preferowana i popierana. Dynamika przemian kultury, wywołana przez masowe nowe ruchy społeczne począwszy od lat 50., 60. XX wieku, wywołała wielkie zmiany nie tylko w sztuce i muzyce, ale także w języku, sposobach komunikacji międzykulturowej, religijności, w sposobach myślenia i orientacji ideologicznej. Współczesna kultura społeczeństw „ponowoczesnych” nastawiona jest na zmianę, a nie trwanie. Normą staje się dziś dążenie do innowacji, modernizacji, transformacji. Rdzeniem tego megatrendu są nowe ruchy społeczne.

Ruchy społeczne posiadają swoją logikę działania, rozwijają własne struktury organizacyjne. Uczestnictwo w ruchu jest dobrowolne, spontaniczne oraz celowe. Ruchy społeczne integrują ludzi o podobnych orientacjach ideologicznych oraz jednakowej motywacji. Organizacja działań uczestników ruchu społecznego opiera się na ich przekonaniu o dążeniu do wspólnego celu, jakim jest osiągnięcie pożądanego stanu rzeczywistości społecznej. Przynależność do ruchu zmienia także samych uczestników. Angażowanie się w działanie na rzecz realizacji celów mobilizuje do większej aktywności i sprawia, że przypisanie do ruchu staje się instrumentem realizacji celów zarówno indywidualnych, jak i wspólnych. Organizacja działań uczestników ruchu społecznego opiera się na motywacji, orientacji na wspólny cel, integracji wokół zakładanych wartości i dążeń, mobilizacji sił i środków, w końcu tworzeniu odpowiednich instrumentów działania. Bardzo ważnym wymiarem integracji uczestników ruchu jest system wzajemnej komunikacji. Fenomen nowych ruchów społecznych nakłada się na przemiany w sposobach komunikowania interpersonalnego. Powszechność telefonii komórkowej, Internetu, możliwość dysponowania interaktywnymi, multimedialnymi środkami i sposobami komunikacji sprawia, że działalność ruchów społecznych jest o wiele bardziej efektywna, ale zarazem łatwiejsza i prostsza w sensie organizacyjnym. Warunkiem powodzenia i skuteczności ruchu jest wiedza jego uczestników o kolejnych przedsięwzięciach i działaniach.

3. Stare i nowe ruchy społeczne

Podział na „stare” i nowe” ruchy społeczne nie jest do końca przejrzysty ani rozłączny. Niektóre rodzaje nowych ruchów społecznych wyrastają na gruncie wyznaczonym przez wartości, idee i uczestników ruchów zaliczanych do „starej”, poprzedniej formacji. Cechą nowych ruchów społecznych jest zazwyczaj zrywanie z tradycją, krytyczny stosunek do przeszłości, innowacyjny, postępowy charakter. Bywają jednak ruchy społeczne, zwłaszcza klasowe, odwołujące się do zasad sprawiedliwości społecznej, formułowane wcześniej przez socjalizm czy komunizm. Ruchy lewackie, wyzwolenia społecznego, latynoamerykańskie „chłopów bez ziemi”, indygenistyczne, quasi-rewolucyjne, rodzą się na gruncie idei sprawiedliwości społecznej. Z natury rzeczy są dzisiaj antyglobalistyczne, antyneoliberalne, kontestacyjne, alternatywne, niemal nieodłącznie z odcieniem anarchizmu. Wiele współczesnych ruchów masowych, stanowiących społeczny wyraz protestu i niezadowolenia, przekształca się programowo w ruchy populistyczne, odwołujące się do idei suwerennego narodu, idei państwa-społeczeństwa obywatelskiego, zasady równości i egalitaryzmu, dążąc do realizacji utopijnej idei utworzenia społeczeństwa bezklasowego. Populizm, jako forma masowej, „ludowej” wersji nowych ruchów społecznych, odwołuje się do idei narodowej, obywatelskiej, zasady równości „ludu”, często pracującego. W populizmie współbrzmiewają elementy nie tylko nacjonalizmu, ale i marksizmu. Podstawowym wyróżnikiem populizmu, oprócz jego egalitaryzmu, jest manifestacja niezadowolenia z istniejącego stanu rzeczy, kontestacja zasad porządku społecznego, ale także dążenie do przejęcia władzy przez liderów ruchów o tym charakterze. Zdaniem brazylijskiego socjologa, obserwującego obecne w tym kraju stałe ruchy populistyczne:

Historyczne znaczenie terminu populizm wiąże się z projektem państwa populistycznego – w stylu Cardenas, Perona, Vargas. Narodowy kapitalizm plus narodowa niepodległość. Powiedzieliśmy sobie, że to przeszłość. Tym, co jednak pozostało, jest populistyczna tradycja i kultura polityczna, a więc pewien typ przywództwa, nostalgia społeczeństwa za minimum autonomii narodowej. Ta kultura dziś się manifestuje, karmi ideą kapitalizmu narodowego, przybiera retorykę protestu przeciwko globalizacji. Ruchy społeczne, które odwołują się do tradycji populizmu, próbują bronić narodowego projektu w czasach globalizmu. Ale – jak mówiliśmy – on jest już niemożliwy w takiej formie, jaką znamy z przeszłości. Rekonstrukcja narodu może się odbywać już tylko w ramach społeczeństwa światowego. Niech pan spojrzy na Polskę: stała się niezależna od ZSRR, a teraz wchodzi do UE. Co to znaczy? Że negocjuje własną niepodległość dla osiągnięcia innych celów i korzyści. [...] Bo strasznie trudno przyznać, że projekt narodowy już nie istnieje. To przecież szokujące! I zarazem jest naturalne, że budzi to odruch sprzeciwu. To w ogóle zmienia sposób myślenia i funkcjonowania jednostek w świecie. Polska, która organizuje swoją gospodarkę rynkową, otwiera się zarazem na inne rynki, jest zobowiązana za pośrednictwem różnych mechanizmów akceptować cudze interesy, inwestycje wielkich korporacji. Nie miała pełnej niepodległości za czasów ZSRR i nie ma jej też teraz⁶.

⁶ O. Ianni, *Globalizacja i koniec narodu. Rozmowa z profesorem Octavo Ianni*, [w:] A. Domosławski, *Świat nie na sprzedaż. Rozmowy o globalizacji i kontestacji*, Warszawa 2004, s. 127–128.

Przypadek populizmu, stanowiący pomost pomiędzy „starymi” narodowymi, masowymi, rewolucyjnymi ruchami wyzwolenia społecznego, a nowymi ruchami protestu dowodzi, że podział według kryterium stare/nowe nie zawsze jest przejrzysty oraz uzasadniony.

Rozróżnienie starych i nowych ruchów społecznych jest wszakże uzasadnione empirycznie i teoretycznie co najmniej kilkoma przyczynami:

1. W grę wchodzi względy zwykłej periodyzacji historycznej, systematyzacji czasowej, w której niektóre rodzaje ruchów społecznych należą do przeszłości, do porządku narodowego, klasowego, dychotomicznego, w którym istniały kategorie społeczne usytuowane przeciwstawnie, dychotomicznie, antagonistycznie, jak np.: burżuazja i proletariatus, niewolnicy i panowie, arystokracja i lud, biedni i bogaci. Nowe ruchy społeczne są prerogatywą członków demokratycznych społeczeństw obywatelskich. Stare ruchy społeczne są wpisane w porządek społeczeństw autokratycznych, totalitarnych, niedemokratycznych, podzielonych liniami podziałów rasowych, etnicznych, narodowych czy klasowych. Nowe ruchy społeczne rodzą się po II wojnie światowej. W zasadzie ich początek przypada na przełom lat 50. i 60. XX wieku. Wtedy rodzi się w uczestnikach obywatelskich ruchów nieposłuszeństwa świadomość międzynarodowej, ponadklasowej, ponadnarodowej wspólnoty interesów, wartości i potrzeb. Nowe ruchy społeczne wykraczają poza granice państw narodowych, rozlewają się po świecie niczym rodzaj epidemii, posiadają liderów, rzeczników i przedstawicieli w każdym niemal państwie. O ile stare ruchy społeczne przypadają na fazę „kultury piśmiennej”, to nowe na fazę „kultury multimedialnej”. Stare ruchy społeczne opierały się manifestach ideologicznych poetów, literatów, dziennikarzy, działaczy społecznych, formułujących i propagujących swoje idee oraz cele za pomocą książek, gazet, ulotek, odezw. Idee i cele starych ruchów były rozpowszechniane w obiegu literackim, w samizdatach, „drugim” czy nawet „trzecim” obiegu. Nowe ruchy społeczne funkcjonują dzisiaj dzięki Internetowi, telewizji satelitarnej, telefonicznej łączności komórkowej. Cezura czasowa oddzielająca „stare” ruchy społeczne od „nowych” nie jest ani precyzyjna, ani jednoznacznie ustalona. Granicę „przejścia” od starych do nowych ruchów społecznych lokuje się po II wojnie światowej, gdzieś pomiędzy latami 50. a 60. Symbolicznym momentem przełomu może być słynna debata telewizyjna kandydatów na prezydenta Stanów Zjednoczonych Richarda Nixona i Johna Fitzgeralda Kennedy’ego, jaka odbyła się w 1960 roku. Otworzyła ona, z jednej strony, drogę do prezydentury katolickiemu, posiadającemu irlandzkie pochodzenie obywatelowi Stanów Zjednoczonych, łamiąc ustaloną przez demokratyczną większość hegemonię białych liderów protestanckich w polityce USA. Z drugiej, uświadomiła i unaocniła wszystkim Amerykanom rolę nowego medium informacyjnego i komunikacyjnego, jakim stała się telewizja. Wbrew prognozom przedwyborczym, na przekór utrwalonym politycznym regułom, według których to protestancki neokonserwatysta, a nie katolicki neoliberal miał objąć urząd prezydencki, zaskoczenie wynikiem wy-

borów było udziałem wszystkich – zarówno członków protestanckiego establishmentu, ekspertów, teoretyków, jak i zwykłych Amerykanów. Wybór Johna Fitzgeralda Kennedy’ego był symbolem przełomu. I chociaż tradycyjnie, konserwatywnie zorientowana elita podjęła desperacką próbę powstrzymania nadchodzącego „nowego”, usuwając ze sceny polityka nowej generacji i nowego formatu, rzecznika przemian oraz zwolennika nowych ruchów społecznych – wznoszącej się fali uświadamianego i artykułowanego ruchu protestu i kontestacji nie dało się ani zahamować, ani powstrzymać. Walka „starego” z „nowym”, przynosząca kolejne ofiary, w tym Martina Luthera Kinga i brata Johna Fitzgeralda, Roberta Kennedy’ego, objawiała się na niemal wszystkich obszarach i „frontach” społecznej aktywności. Ruchy biernego oporu zniewolonych przez Brytyjczyków Hindusów, na czele których stanął Mahatma Gandhi, równouprawnienia rasowego, których liderem stał się Martin Luther King, ruch emancypacji kobiet, przybierający postać feminizmu, mający za rzeczniczki kobiety w wielu krajach świata, w tym Betty Friedan, a także ruch hipisowskiej kontestacji ładu swoich rodziców, jakie podjęło młode pokolenie Amerykanów i Europejczyków, wiedzione przez swoich proroków w rodzaju Timothy’ego Leare’a czy Allena Ginsberga – doprowadziły do totalnego wybuchu różnych form protestu przeciwko wojnie, biedzie, dyskryminacji wszelkich mniejszości społecznych i kulturowych, w tym gejów oraz lesbijek. To na przełomie lat 50. i 60. XX wieku wyłania się i krystalizuje szereg ruchów społecznych przybierających odmienne od poprzednich masowych dążeń oblicze, charakter i formę.

2. Są to formalne wyznaczniki ruchu społecznego, przedstawiające sposób jego organizacji, formułowania dążeń i celów, sposobów ich realizacji. Stare ruchy społeczne dążyły zwykle do przekształcenia się w organizację, a nawet partię polityczną. Nowe są bardziej nieformalne, spontaniczne, płynne, ulotne, amorficzne w sensie składu, jak i form organizacyjnych. Stare ruchy dążyły do realizacji i zaspokojenia potrzeb i dążeń swoich uczestników, reprezentując ich interesy i wartości, nowe odwołują się do zasad solidaryzmu społecznego, w tym międzynarodowego. Stare ruchy dążyły do podniesienia statusu materialnego, bezpieczeństwa, pozycji czy prestiżu uczestników ruchów. Stawały się elementem stabilizacji społecznej i politycznej, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego. Liderzy i przywódcy starych ruchów społecznych: narodowych, klasowych, związkowych, działali w ramach istniejącego porządku prawnego w sposób legalny, co nie znaczy, że zawsze akceptowany. Podejmowali działania poprzez negocjacje, naciski instytucjonalne, legalne formy manifestacji, wieców czy strajków. Stare ruchy społeczne dążyły do obrony lub zmiany zasad, według których miały być chronione wartości takie jak np. własność prywatna czy równość obywatelska, nowe ruchy społeczne bronią wolności i autonomii konkretnych ludzi i grup społecznych. Konkludując, nowe ruchy społeczne nie posiadają z zasady wewnętrznej hierarchii, opierają swoje działanie na nieformalnych, spontanicznych, amorficznych rodzajach więzi i komunikacji międzyludzkiej, nie posiadają jednoosobowego przywództwa, nie dążą do instytucjonalizacji bądź przekształcenia się w partię polityczną.

3. Nowe i stare ruchy społeczne różni od siebie obszar aktywności, sfera wartości i celów jakim służą. Stare ruchy społeczne dążyły do zwiększenia poziomu dobrobytu jednostek, ich bezpieczeństwa socjalnego, ochrony prawnej nabytych praw, dotyczyły głównie polityki, gospodarki, statusu społecznego uczestników ruchu. Nowe zajmują się ekologią, ochroną słabych, dyskryminowanych ludzi, dążą do rozbicia i pokoju, skuteczniejszej dystrybucji dóbr, ochrony praw mniejszości społecznych i kulturowych. Wyróżnikiem nowych ruchów społecznych jest udział nie tylko ludzi dążących do realizacji własnych celów i interesów, zagwarantowania własnych praw, ale działających w imieniu innych. Pacyfizm, ekologizm, równość i wolność jednostki, feminizm, alterglobalizm, to podstawowe wyróżniki nowych ruchów społecznych.
4. Nowe ruchy społeczne zorientowane są z zasady na protest, kontestację, niezgodę, zmianę, alternatywę. Stare ruchy afirmując istniejący ład, pragnęły dostosować go do potrzeb uczestników, doprowadzić do respektowania ich interesów i dążeń. Decydującym o naturze i specyfice nowych ruchów społecznych ich fundamentalnym wyróżnikiem jest kontestacyjny charakter i rodzaj. Nowe ruchy społeczne są bez wyjątku ruchami protestu, sprzeciwu, niezgody na istniejący porządek społeczny. Oprócz dążenia do zmiany, modernizacji, innowacji systemu, eksponują one i potęgują poczucie negacji.
5. W odróżnieniu od starych ruchów społecznych, których uczestnicy rekrutowali się zwykle spośród ludzi lokujących się na górze bądź na dole społecznej hierarchii, uczestnicy nowych ruchów społecznych to nie biedne, poniżane, dyskryminowane jednostki, lub świątli, świadomi konieczności zmian reprezentanci elit, lecz członkowie sytych, zamożnych, cechujących się poczuciem względnej stabilności i bezpieczeństwa środowisk wywodzących się z klasy średniej.

4. Nowe ruchy społeczne w warunkach globalizacji

Globalizacja oznacza złożony zespół zjawisk, zespół procesów, a nie jeden, kierujący się czytelnymi zasadami wszechobecny trend. Globalizacja jest pojęciem odnoszącym się do natury przemian rzeczywistości w fazie postnarodowej, gdy państwa narodowe, społeczeństwa obywatelskie, tracą swoje znaczenie i wpływy na światowej arenie gospodarczej, politycznej i kulturowej.

Globalizacja jest zespołem procesów i zjawisk, ale także sposobem interpretacji świata społecznego. Odnosi się do natury samej zmieniającej się rzeczywistości, jak i do teorii i metod jej interpretacji, opisu i wyjaśniania. Faktem jest, że przemiany rzeczywistości społecznej są wszechogarniające i to nie tylko w jednym wybranym fragmencie, przestrzeni, wymiarze politycznym, gospodarczym czy kulturowym. Mają charakter powszechny i uniwersalny, dotyczą wszystkich ludzi na globie ziemskim, chociaż w nierównym zakresie oraz stopniu. Nierównomierność zjawisk globalizacyjnych w świecie ma różnorodne przyczyny. Wynika ona głównie z powodów historycznych, nierównego tempa i poziomu rozwoju technologicznego, asymetrii

rozkładu dostępu do sieci finansowych, rynków dóbr konsumpcyjnych, infrastruktury informacyjnej, rozbieżności dróg i sposobów formułowania duchowych, intelektualnych, kulturowo zobiektywizowanych systemów aksjonormatywnych.

Globalizacja jest zarówno faktem ze sfery obiektywnych, realnych zjawisk, jak i sposobem myślenia oraz działania. Posiada swój wymiar ideologiczny, który z jednej strony kształtuje – głównie przyspiesza, ale także hamuje – procesy przemian społecznych, z drugiej zaś staje się elementem samej ontologicznej, rzeczywistej „tkanki” globalizacji. Jednym z przejawów, a zarazem mechanizmów kształtowania „rzeczywistości globalizacyjnej”, są nowe ruchy społeczne. Są one tym fenomenem, który rozkwita, wzrasta i nabiera znaczenia w miarę zaawansowania procesów globalizacji. Nowe ruchy społeczne są próbą poszukiwania rozwiązań w sytuacji niepewności, kryzysu dotychczasowych instytucji i organizacji publicznych. Nowe ruchy społeczne wyzwalają społeczną energię, budzą indywidualną oraz zbiorową potrzebę sprostania wyzwaniom ponowoczesności, stanowią emocjonalną, intelektualną oraz społeczną reakcję na efekty globalizacji. Dzięki wspólnotowej, zbiorowej, zorganizowanej formie reagowania na zjawiska globalizacji, zwłaszcza te rodzące poczucie dyskomfortu psychicznego, niepokoju, zagrożenia, ludzie odzyskują poczucie podmiotowości. Nowe ruchy społeczne przybierają postać spontanicznych, oddolnych form braku posłuszeństwa obywatelskiego, stanowiąc jednocześnie wyraz społecznej przynależności i odpowiedzialności.

Globalizacja jest złożonym zespołem zjawisk, wyznaczającym przestrzeń semantyczną, intelektualną, ideologiczną i duchową, w której ruchy społeczne stają się nieodłącznym i rosnącym na znaczeniu elementem pejzażu społecznego i kulturowego. Nowe ruchy społeczne przyjmują różne formy, łączy je jednak motywacja oraz orientacja liderów i członków, zmierzająca do społecznej mobilizacji ludzi w celu zapobiegania negatywnym skutkom przemian. Globalizacja jest punktem odniesienia, ale i rwącym strumieniem przemian, który porywa za sobą ludzi podążających w kierunku postępu i przyszłości, zagubionych jednakże w dotychczasowych sieciach relacji zarówno interpersonalnych, jak i międzygrupowych. Poszukiwanie odpowiedzi na wyzwania ponowoczesności, twórcza i gniewna reakcja na zagrożenia własnej przynależności i tożsamości, łączy ludzi w wielu różnego rodzaju inicjatywach, których główną przyczyną sprawczą jest chęć zachowania kontroli nad własnym życiem oraz prawo do własnych wyborów.

Nowe ruchy społeczne przybierają coraz bardziej charakter polityczny; konkurują z partiami politycznymi o miejsce w systemach władzy, zmieniają oblicze świata. Przystają być elementem egzotyki, folkloru społecznego i politycznego w lokalnych, regionalnych czy krajowych układach, stając się elementem światowych widowisk medialnych, globalnych wydarzeń w rodzaju forów i szczytów przywódców, międzynarodowych konferencji i zjazdów.

Jakie są warunki „zewnętrzne”, cechy tego strumienia rzeczywistości, w której są „zanurzone” nowe ruchy społeczne, starając się poruszać zgodnie z prawami życia społecznego, choć najczęściej „pod prąd” głównego nurtu globalizacyjnego? Najwybitniejsi diagności, interpretatorzy i krytycy globalizacji i ponowoczesności podają

wiele parametrów i kryteriów, które mają cechować nową rzeczywistość społeczną⁷. Indeks cech tej przestrzeni społecznej, która następuje po fazie narodowej i charakteryzuje rozwinięte, demokratyczne społeczeństwa z kręgu północno-zachodnioatlantyckiego, jest rozległy. Odnosi się on do takich zjawisk jak:

– Przemiana więzi społecznej. Przemiany te często są interpretowane jako negatywne, niekorzystne, szkodliwe dla psychiki i funkcjonowania jednostki w społeczeństwie. Szeroko rozumiane przekształcenia więzi prowadzą do rozpadu wspólnot, zjawisk „wykorzenia”, utraty poczucia przynależności kulturowej, przelotności, tymczasowości związków z innymi ludźmi i miejscami, nadmierne wyeksponowanie przypisania do rzeczy, nietrwałość i chwiejność relacji prywatnych i publicznych, ryzyko, niepewność, niestabilność wymogów i zarazem warunków, w jakich żyją i funkcjonują jednostki. Więź międzyludzka staje się czymś sztucznym, płynnym, poddanym konwencji, umowie, a nie zasadzie wyłącności.

– Komunikacja interpersonalna. Kontakty międzysobnicze stają się płytkie, powierzchowne, pozbawione emocjonalnej wrażliwości. Ludzie coraz częściej kontaktują się pośrednio, poprzez multimedialne komunikatory, w rodzaju *skype* czy *gadu-gadu*, korzystają z e-maili i esemesów. Słabnie bezpośrednia komunikacja werbalna i pozawerbalna. Coraz większego znaczenia nabierają systemy symboliczne, tworzone w sieci multimedialnej, w *wirtualu*. Rozwój internetowej komunikacji interpersonalnej pomaga w wymianie komunikatów, informacji, ale nie przyczynia się do utrwalania więzi społecznej. Uczestnictwo w ruchach społecznych sprzyja intensyfikacji, wzrostowi natężenia kontaktów międzyludzkich, które są doraźne, szybkie, krótkie, zdepersonalizowane.

– Aktywność społeczna i zaangażowanie grupowe. Ludzie odchodzą od form działania zbiorowego opartych na przynależności, statucie, regulaminie i stałych zasadach. Unikają członkostwa w organizacjach i instytucjach, poszukując raczej mniej rygorystycznych form uspołecznienia, w rodzaju luźnych grup celowych, związków i stowarzyszeń o przewadze więzi nieformalnych. Następuje „prywatyzacja” i personalizacja działań ludzkich, odrywających się coraz bardziej od precyzyjnie zdefiniowanego pojęcia interesu grupowego, w tym rodzinnego, wspólnotowego, sąsiedzkiego, lokalnego czy parafialnego. Ludzie unikają działalności w partiach politycznych, unikają kontaktów z przedstawicielami administracji publicznej. Odpowiedzią na kolektywne, grupowe wymogi racjonalnego działania stają się ruchy społeczne. Uczestnictwo w nich jest spontaniczne, nietrwałe, przelotne, zorientowane na konkretny cel, a nie celebrowanie rytuału, tworzenie i podtrzymywanie hierarchii.

– System organizacji społecznej. Maleje rola i znaczenie organizacji i instytucji społecznych, w tym edukacyjnych, religijnych czy politycznych. Maleje także stopień zaufania do instytucji i ich reprezentantów. Kryzys instytucji państwowych jest wyraźnie odczuwany, a także innych organizacji ze sfery życia publicznego: szkoły, Kościoła, partii politycznej. Rośnie natomiast rola i znaczenie ulotnych, przejściowych, częściowo sformalizowanych układów zależności grupowej, takich jak fundacje, stowarzyszenia, kluby.

⁷ Z. Bauman, *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*, Warszawa 1994; A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, tłum. A. Szulżycka, Warszawa 2001.

– Struktura społeczna i mobilność jednostek. Struktura społeczna przestaje być wyrazista, czytelna, zanikają tradycyjne, znane hierarchie, nowe lokują się często poza polem poznawczym człowieka. Rośnie poczucie alienacji, marginalizacji. Stosunki społeczne są w coraz mniejszym stopniu sformalizowane, stają się epizodyczne, znajdują się poza „strukturą” w polu prywatności. Zależności międzyludzkie ulegają fragmentacji, stają się epizodyczne, przelotne. Rośnie ruchliwość przestrzenna i mobilność społeczna jednostek, zmieniających coraz szybciej i częściej nie tylko kręgi towarzyskie, zabawowe, ale także rodzinne i zawodowe. W miejsce sztywnych, stałych struktur pokrewieństwa, terytorialnych, politycznych, religijnych, tworzą się układy zależności przejściowej, tymczasowej, tranzytowej.

Fazę rozwoju społecznego, która nastąpiła po II wojnie światowej, charakteryzował zanik funkcji państwa narodowego i przechodzenia w wymiar wielokulturowej, płynnej, postnarodowej, cywilizacyjnej późnej nowoczesności bądź ponowoczesności; powodowała ona pozytywne jak i negatywne konsekwencje dla tożsamości jednostek oraz funkcjonalności, w tym trwałości grup społecznych.

Do negatywnych skutków, i tu pojawia się liczne grono sceptyków, pesymistów i krytyków tej fazy życia społecznego, w jakiej znalazła się ludzkość u progu trzeciego tysiąclecia⁸, zalicza się cechy takie, jak: niepokój, lęk, niepewność, niestabilność, nietrwałość, przejściowość, ulotność charakteryzująca wszystkie sfery życia społecznego.

Do skutków pozytywnych zalicza się: wolność, alternatywność, wielowariantowość, bogactwo wyboru, dostępność, obfitość, innowacyjność. W bardzo szerokim kontekście społecznym oznaczonym mianem ponowoczesnego, zglobalizowanego, nowe ruchy społeczne są naturalną, wyłanianą w miarę wzrostu niestabilności i niepewności reakcją na niepokoje, lęki i wyzwania. Nowe ruchy społeczne stają się – zdaniem Clausa Offe, Alaina Touraina czy Piotra Sztompki – odpowiedzią, reakcją na brak podmiotowości, próbą porzucenia bierności obywatelskiej, sposobem uczestnictwa w działaniu zbiorowym, taktyką prowadzącą do zaangażowania w rozwiązywanie doraźnych i poważniejszych problemów społecznych⁹.

Nowe ruchy społeczne stanowią zbiorową, racjonalną, ale także indywidualną, psychiczną, emocjonalną, dramatyczną reakcję na niepokoje wywołane przez procesy globalizacyjne.

1. Nowe ruchy społeczne przyjmują rozwój technologiczny, gwałtowny skok zdolności komunikacyjnych, także międzykulturowych i międzycywilizacyjnych, jako zjawisko naturalne i korzystne. Wszystkie elementy światowej infrastruktury informatycznej, przekazy audiowizualne, interaktywna telewizja cyfrowa, Internet, łączność satelitarna, telefonia komórkowa, są nie tylko dostępne, ale służą utrzymywaniu łączności i pełnią funkcje instrumentalne

⁸ Z. Bauman, *Etyka ponowoczesna*, tłum. J. Tokarska-Bakir, Wydawnictwo PWN, Kraków 1996; U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. S. Cieśla, Wydawnictwo naukowe Scholar, Warszawa 2002; J. Wallerstein, *Koniec świata jaki znamy*, tłum. M. Bilewicz, A. Jelonek, K. Tyszka, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.

⁹ P. Sztompka, *op.cit.*; A. Touraine, *Wprowadzenie do analizy ruchów społecznych*, [w:] *Władza i społeczeństwo*, t. 1, red. J. Szczupaczyński, Warszawa 1995.

w stosunku do głównych celów ruchu. Globalizacja, przeciwko której jest skierowana część nowych ruchów społecznych, wykorzystuje – w paradoksalny sposób – efekty jej samej, rezultaty światowego skoku technologiczno-informatycznego. Uczestnicy i liderzy nowych ruchów społecznych stale korzystają z przestrzeni wirtualnej, samolotów odrzutowych, wszystkich dostępnych środków nowoczesnej technologii komunikacyjnej, superszybkich pociągów, faksów, Internetu.

2. Nowe ruchy społeczne przyczyniają się do większej i szybszej mobilności przestrzennej i społecznej ludzi. Uczestnicy nowych ruchów społecznych to współcześni „koczownicy”, wędrowcy, przemierzający się błyskawicznie z miejsca na miejsce w ślad za politykami, wydarzeniami przyciągającymi uwagę opinii publicznej¹⁰. Symbolem tej przestrzennej mobilności są alterglobaliści. Uczestnicy nowych ruchów społecznych stają się „roznosicielami” globalizacji. Współuczestniczą w kształtowaniu światowych trendów gospodarczych, zwłaszcza poprzez zasilanie międzynarodowego ruchu turystycznego. Mają wpływ na atrakcyjność jednych regionów świata bądź na jej brak w innych. Ogłaszają w Internecie listy miejsc i krajów, w których są łamane prawa człowieka, nie respektuje się zasad wolności osobistej, niszczy przyrodę lub nie przestrzega innych zasad współżycia społecznego. Okupują miejsca publiczne, demonstrują przyciągając uwagę opinii publicznej. Jednym słowem, posługują się – tak jak politycy w celu zwiększenia własnej popularności – *mass mediami*. Nowe ruchy społeczne są zarówno wytworem globalizacji, jak i istotnym elementem samoregulacji, autokontroli.
3. Nowe ruchy społeczne są w bardzo istotny sposób skorelowane z istnieniem i działaniem międzynarodowych organizacji rządowych i pozarządowych. Szczególnie wyraźny jest związek z sektorem organizacji pozarządowych. Wiele z międzynarodowych fundacji, stowarzyszeń, organizacji, powołanych zostało przez uczestników nowych ruchów społecznych w celu skuteczniejszego mobilizowania sił i środków do realizacji celów ruchu.
4. Wpływy globalizacji sprawiają, że państwa i ich instytucje nie są w stanie właściwie zaspokoić potrzeb swoich obywateli. Jak twierdzi Zygmunt Bauman:

Jednym z najdonioślejszych aspektów przemian ponowoczesnych jest utrata przez państwo zdolności, potrzeby i woli przywództwa duchowego (w tym i moralnego). Rozmyślnie lub przez zaniedbanie, dzisiejsze państwo puszcza samopas kontrstrukturalne siły socjalności, które starało się dawniej na przemian trzebić, ujarzmić lub najmować na służbę¹¹.

„Konstrukturalne siły socjalności” to nic innego jak ruchy społeczne, formy aktywności zbiorowej opozycyjne i krytyczne wobec instytucji rządowych. „Konstrukturalizm” oznacza kontestacyjny, alternatywny, obywatelski, reformistyczny ruch skierowany przeciwko istniejącym prerogatywom instytucji państwowych. Ruch ten obejmuje wszelkie formy samorządności, samoobro-

¹⁰ Z. Bauman, *Etyka postmodernistyczna*, tłum. J. Tokarska-Bakir, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

¹¹ *Ibidem*, s. 186.

ny, uczestniczącej demokracji bezpośredniej. Państwa nie posiadają już ani monopolu, ani moralnej czy prawnej legitymacji do użycia przemocy przeciwko antypaństwowym dążeniom „sił socjalnych”. „Siły socjalne” są odpowiednikiem nowych form socjalizacji, uspołecznienia, mobilizacji grupowej, inicjatywy obywatelskiej i są prerogatywą społeczeństwa demokratycznego. Transnarodowe, interkulturowe sieci relacji uświadamiają ludziom, że należy sięgać po inne sposoby i metody samoobrony, ochrony własnych potrzeb oraz interesów. Inspiracja, inicjatywa oraz pomoc w podejmowaniu działań mających na celu ochronę członków lokalnych zbiorowości płynie często z „zewnątrz”, ze strony ludzi należących do innych narodów, kultur. Rozpowszechniają się sprawdzone gdzie indziej wzory działania. Nowe ruchy społeczne są formą odpowiedzi jednostek na presję państwa, na rozdźwięk pomiędzy oczekiwaniami obywateli a rezultatami działalności rządu i instytucji publicznych. Wyłaniają się nowe rodzaje międzykulturowej, międzynarodowej „asocjacji”, jak reakcja na awarię reaktora jądrowego w Czarnobylu, epidemię AIDS, uchodźstwo i łamanie praw człowieka, okupację Tybetu czy zatrucie środowiska naturalnego¹². Wiele rodzajów ruchów społecznych, przykładowo religijnych, ekologicznych, pacyfistycznych, anarchistycznych, kobiecych, gejowskich, przybiera wymiar światowy, globalny¹³. Nie są one skierowane przeciwko konkretnemu rządowi, lecz każdemu państwu, które nie spełnia oczekiwań uczestników ruchu.

Globalizacja przyczynia się do wzrostu świadomości wspólnoty interesów ludzkich ponad podziałami kulturowymi i politycznymi. Nowe ruchy społeczne stają się fenomenem międzykulturowej, globalnej mobilizacji oraz integracji wokół najważniejszych problemów współczesnego świata. Propagują i upowszechniają wizję „wspólnej łodzi”, w której płynie ku przyszłości cała ludzkość, z krajami rozwiniętymi jak też opóźnionymi w rozwoju. Intelktualiści, liderzy nowych ruchów społecznych w krajach rozwiniętych uważają za swój obowiązek budzenie świadomości współodpowiedzialności za losy planety. Polityka państw rozwiniętych gospodarczo odbiega od modelu globalnej integracji. Alterglobaliści i ekolodzy formułują programy sprzeciwu wobec polityki mocarstw w sprawie dziury ozonowej, emisji gazów przemysłowych czy gromadzenia zasobów broni nuklearnej. Zdaniem Macnaghtena i Urry’ego:

Rządy państw narodowych nie mają pełnej swobody działania. Muszą w coraz większym stopniu uzasadniać swoje działania w stosunku do środowiska w kontekście międzynarodowych zgromadzeń. Niekiedy działania państw ogranicza obawa kompromitacji przed resztą międzynarodowej «wspólnoty». Przykładem może służyć próba zawstydzenia brytyjskiego rządu przez UE z powodu mnogości «brudnych plaż» w Wielkiej Brytanii, francuskiego rządu z powodu prób jądrowych na Południowym Pacyfiku, powszechna krytyka

¹² P. Macnaghten, J. Urry, *Alternatywne przyrody: nowe myślenie o przyrodzie i społeczeństwie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 353.

¹³ A. Domsławski, *Świat nie na sprzedaż. Rozmowy o globalizacji i kontestacji*, Wydawnictwo Sic! Warszawa 2004; Ch. Grefe, M. Greffrath, H. Schumann, *Czego chcą krytycy globalizacji: Attac*, tłum. M. Lovbiś, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003.

władz niemieckich, że nie wprowadziły ograniczenia prędkości na autostradach itd. Na kompromitację zwracają potem «uwagę świata» globalne media, które na ogół przejawiają nader skromną lojalność wobec własnego państwa i jego widocznych interesów¹⁴.

Taktyka uczestników nowych ruchów społecznych, polegająca na wywieraniu presji na rządy państw poprzez sieci międzynarodowych nacisków, wykorzystuje sojusz i współdziałanie wspólnot, stowarzyszeń oraz zbiorowości lokalnych. Hasło „działania lokalnego” opiera się na założeniu uczestnictwa, dominacji wzorów demokracji bezpośredniej. Każda lokalna inicjatywa znajduje wsparcie w zglobalizowanym świecie w innych lokalnych wspólnotach, stając w ten sposób w centrum uwagi opinii publicznej nie tylko jednego kraju, ale całego świata. Nowe ruchy społeczne dysponują potężnym, coraz bardziej skutecznym instrumentem nacisku, jakim jest opinia publiczna¹⁵.

Nowe ruchy społeczne są składnikiem globalizacji, jednym z ważnych zjawisk przyczyniających się do upowszechniania i uniwersalizacji wartości kulturowych, postaw tolerancji, idei solidaryzmu, przyczyniając się do zmniejszania napięć i osłabiania barier w komunikacji międzykulturowej. Coraz więcej ruchów, w tym i te zaliczane do alterglobalistycznych i Nowej Ery, przybiera charakter ponadnarodowy, międzykulturowy. Istnienie oraz rosnąca w procesach globalizacji popularność i rola nowych ruchów społecznych współwystępuje i koreluje się w bardzo dużym stopniu z wieloma zjawiskami, które określają naturę społeczeństw ponowoczesnych¹⁶.

Do czynników współzależnych, kształtujących świadomość i aktywność uczestników nowych ruchów społecznych, a jednocześnie zależnych od tej formy zbiorowej aktywności społecznej, należą przemiany tożsamości kulturowej oraz wzorów i form interpersonalnej komunikacji międzykulturowej.

Nowe ruchy społeczne przyczyniają się do zjawisk indywidualizacji, subiektywizacji oraz pluralizacji tożsamości kulturowej uczestników.

¹⁴ P. Macnaghten, J. Urry, *op.cit.*, s. 357.

¹⁵ *Ibidem*, s. 359.

¹⁶ J. Staniszkis, *Władza globalizacji*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.